

Причина и следствие в Православието

[Св. Николай](#)
[\(Велимирович\)](#)

Един от фундаменталните принципи, отличаващи учението на Православната вяра от останалите философски системи, както и от редица неправославни вероизповедания, е концепцията за каузалността, т.е. за причинно-следствената връзка. Отстрани хората са склонни да наричат нашата вяра мистична, а нашата Църква – Църква на мистици. Именно това кара някои неправославни богослови, както и атеисти, да критикуват или осмиват нашата вяра.

Големите богослови на православието нито отричат, нито потвърждават тезата за такава мистичност, тъй като самите ние никога не сме се определяли като мистици. На практика просто слушаме с мълчаливо удивление и очакваме хората отвън по-ясно да дефинират твърдението си за тази мистичност. Те я определят като вид източен квиетизъм ^[i], или просто пасивно потапяне в съзерцаването на божествените неща. За днешните атеисти – и в Русия, и в Югославия, и навсякъде другаде – всяка религия е единствено проява на мистичност, което за тях е равнозначно на суеверие. Ние знаем за тези позиции, но не приемаме тези определения за нашата православна мистичност, защото тя не е нито квиетизъм, нито суеверие.

Истина е, че практиката на съзерцаване – но не квиетизъм – е ценна страна от нашия духовен живот, но без да бъде общоустановено правило. Сред светите отци на Църквата ние откриваме не само съзерцатели в пустинно единение, но също и множество воители, благотворци, мисионери, боговдъхновени художници и творци на словото сред други личности на великите дела и самопожертвователния християнски живот...

Какъв отговор тогава следва да дадем на атеистите, наричащи "суеверие" мистичността на нашата Вяра? Да я определят като суеверие не е тяхно право, тъй като именно те – чрез отричане на Бога, на душата и на всички висши форми на разума – на практика се явяват носители на най-безумното и покварено суеверие: суеверие, каквото историята на човечеството не познава, или поне не в такива мащаби и такива фанатични форми. Но щом онези, които коментират нашата мистичност, не са в състояние да формулират смисъла на това понятие, нека сами да се вгледаме в него и да обясним как според нас трябва да бъде възприеман този наш мистицизъм. Всъщност в нашия религиозен мистицизъм няма на практика нищо непонятно, нищо неопределено, нищо неясно, нито дори мистифицирано. Това е просто нашето недвусмислено и всевечно учение за каузалността. Ако трябва да го дефинираме задължително с някакъв "-изъм", можем да го наречем "персонализъм".

В ежедневието си непрестанно говорим за причини. Във всякакви случаи можем да използваме следния модел на изразяване: "Това е причина за онова, а причината за онова е това." Иначе казано: непосредствено предхождащият обект или събитие, или факт, или инцидент се явява причина за пряко следващия резултат.

Това на практика е твърде повърхностна и схематична представа за каузалността. Не бива да ни учудва, че тя има такъв незадълбочен характер в умовете на необразовани хора, или на забързаните хора в големите градове, защото те разполагат с твърде малко време за дълбок и съсредоточен анализ. Но за нас е непонятно, когато срещаме същия повърхностен подход и у хора с висока интелигентност, в представители на философските умове като например материалистите, натуралистите и дори деистите. И така, ние определяме тяхната теза за причинността като наивна и фаталистична, те пък ни наричат мистици. Според нас всички, които, без значение от тяхната степен на интелигентност, смятат физическата и природната същност на нещата за безусловна и категорична, са фаталисти. И натурализмът, и материализмът поддържат сляп фатализъм, в който няма врати за излаз, няма дори най-нищожни пролуки за достъп на светлина. Ние православните, а също и останалите християни, трябва да противостоим на този сляп фатализъм и да защитаваме нашето дълбоко по своя смисъл учение за личностната каузалност в съществуването на света и в самото развитие на света.

Според това учение, всяка отделна причина има личностен характер. Личностна е не само първопричината на света (както са на мнение и деистите); личностни са също така и причините за всички други неща, за всички факти, събития и промени в целия свят.

В понятието "личностен" влагаме смисъла на разсъдлив, съзнателен, целенасочен. Кое то ще рече, че всичко се причинява от личностни същества, или още по-точно казано - тези личностни същества са причината за всичко. Такъв всъщност е смисълът, вложен в понятието личностен.

Сигурно след това мое твърдение някои неправославни умове ще отбележат: "Това учение сигурно го извличате от безбройните писания на вашето православно предание, но то не представлява интерес за нас, защото не се позовавате на Свещеното Писание, а то е единственият непогрешим източник на всички истини." Аз пък ще отговоря следното: нищо подобно, това учение е толкова очевидно представено в Свещеното Писание, от първата до последната му страница, че този път изобщо няма да е нужно да ползвам цитати от нашето писмено наследство.

Още в първите страници на Светата Библия един личностен Бог ни е представен като Първопричина, или още по-точно - като Първопричинител на целия видим и невидим свят (подчертаването е на Pravoslavieto.com). Догматът за Бога-Творец като личностен образ е поддържан и изповядван не само от християнските деноминации, но и от други религии. На нас християните обаче ни е предоставено познанието за вътрешната природа на Бога, т.е. Бог като Троичен по Лица и Един по същност. Познанието за това тайнство ни е открито чрез необикновеното откровение в Новия Завет. Догматът за Отец, Син и Свети Дух означава, че Бог е личностно троичен, и още нещо – Той е личностното съвършенство.

Но не само Бог е личностен. Личностни са ангелите, личностен е Сатаната с неговата отвратителна свита от демони, личностен е също и човекът. Ако вникнете внимателно в текста на Библията, без да се водите от предубеждението за така наричаните "естествени закони" и от представата за "случайните причини", ще откриете **три фактора на причинността, като при това и трите имат**

личностен характер. Това са: Бог, Сатана и Човек. Разбира се, те не притежават еднакви личностни атрибути, нито пък са съизмерими помежду си. Сатаната е изгубил положителните си свойства на ангел на светлината и се е превърнал в най-зъл враг на Бога и човека, но при все това е останал личностно същество, макар и отдадено на злодеяния. Човекът – след първородния грях ⁱ – е помрачил своята слава и е изгубил Божия образ в себе си, но въпреки това е останал личностно същество: съзнателен, разсъдлив и целеустремен, криволичещ на кръстопътя между Бога и Сатаната със своя свободен избор да бъде спасен от Единия или погубен от другия.

Бог е живото Лице на действието. Той се явява с великите Си чудеса не просто в отделни моменти от живота на хора и народи. Неговото действие е неизменно и вечно присъстващо в живота и оживотворяването на Творението. Господ *"не е далеч от всекиго измежду нас"* ([Деян. 17:27](#)) и *"знае човешките мисли"* ([Пс. 93:11](#)), затова Той неуморно дарява или оттегля действието Си в човешките дела: Той дава или не дава деца, дарява или не дарява добра жътва, влива подкрепа или внушава страх, дарява мир на верните или позволява войни сред поклонниците на дявола. Той владее стихии на природата, огъня и водата, бурите и ураганите, за да бъдат те или в помощ на измъчени праведници, или наказание за безбожници. Той Сам казва, че скакалци, червеи и гъсеници са *"голямата Ми войска"* ([Иоил. 2:25](#)), която по Негова воля унищожават храната на грешниците. Той е Този, *"Който може и душата и тялото да погуби в геената"* ([Мат. 10:28](#)). Той е преброил и *"космите по главите ни"* и не ще позволи дори врабче да падне на земята без Неговата воля, без Неговото знание. Библията ни представя множество примерив доказателство на всичко това. На всяка своя страница Писанието ни говори за Бога, нещо повече – за личностния Бог, за Неговата воля и Неговите многостранни действия. Цялата Библия потвърждава, че Бог е и Първосъздателят на света, и неизменният личностен Вседържител – Пантократор – на света, което ние потвърждаваме в първия член от [нашето Верую](#).

Друг фактор на причинността е сатаната, врагът на Бога, с неговата свита от паднали духове. Той е личностният причинител на всяко зло. Той се отказал да бъде "помазан Херувим" ([Иез. 28](#)), станал падналият "вдън преизподнята" ([Ис. 14](#)) Луцифер и оттогава не спира да прави опити да внася зло и поквара във всяка частица от Божието творение, и най-вече – в човека. Той мрази и Бога, и човека, защото е изпълнен със завист към тях. Христос го нарича "открай човекоубиец" ([Иоан. 8:44](#)), и още - "лъжец и баща на лъжата". Сатаната е могъщ господар на злото и на мрака, но той остава във властта на Всемогъщия Бог, при все че това е против волята му. Той може да вреди на хората, да причинява болести, смут, страдания, безредици, смърт и разруха, но само и единствено по Божие допущение. И колкото повече една личност или един народ съгрешават против Бога, толкова по-голяма власт добива над тях сатаната. Когато нашият Господ Иисус Христос дошъл на земята, сатаната разполагал с ужасяваща власт над омаломощеното човечество и целият свят лежал в нозете на злото. Навсякъде кипяло зло. Затова и сатаната имал дързостта да предложи на Христос всички царства на света и тяхната слава като нещо свое. Този грозен грабител и лъжец!

Третият фактор на причинността в света, посочен от Библията, е човекът. Независимо от безбройните му слабости, именно той е великият трофей, за който сатаната отчаяно се бори с цялата си сила, и именно той е творението, за което Бог е пожертвал Себе Си. През краткия си земен живот човекът непрекъснато се люшка между Бога и сатаната, като от Бога получава подкрепа, а от сатаната - коварство, и не спира да залита ту в едната, ту в другата посока, търсейки пипнешком светлина, живот и щастие. Но при все това, независимо от своята привидна незначителност в тази исполинска вселена, човекът притежава силата да я променя чрез своя начин на живот. Още Конфуций е казал: "Облаците дават или не дават дъжд в зависимост от поведението на хората." Особена реалност има тази позиция в християнството заради неговата вяра в личностния Бог, Всеподателя на дъждовете.

Чрез живот във вяра и добродетелност, и най-вече – чрез послушание към Бога, човек може да възвърне властта си над сътвореното естество, дадена му от Бога още при сътворението. Но със своето отстъпление и падение, той губи дареното му върховенство, пада под властта на тленното естество и се превръща в негов роб. Наместо да има властта, човекът е подвластен на безсловесното естество и до ден днешен продължава да се бори с него само за едното си оцеляване. И вместо да има Един Господар над себе си - Бога, той живее в подчинение на двама други, безмилостни и тиранични господари - сатаната и плътта...

С живот във вярата и добродетелта човекът носи сила да отмества планини, да укротява зверове, да поразява врагове, да затваря небето, да възпира бедствия, да изцерява, да възкресява. А със своите грехове и пороци, и най-вече – с отстъплението си от Бога, неговия единствен любящ и всемогъщ Отец – той се превръща в причина за разрушаването на градове и цивилизации, за появата на земетресения, наводнения, епидемии, слънчеви затъмнения, глад и ред други неизброими злини, изпълващи сатаната с наслада, а Бога – със скръб.

Това означава, че реши ли да следва Бога, човекът се превръща в бог, а реши ли да следва дявола, той се превръща в дявол. Но и като последовател на Бога, и като Божий враг, човекът още от сътворението е централен образ на тази планета и една от трите основни сили, причиняващи събитията и промените в света. Ето защо, каквото и да се случва на сцената на света, то се случва или по Божие благоволение, или със злата воля на сатаната, или чрез човека, свободен да избира между добро и зло, между правилно и погрешно.

Тук говорим за три причинни фактора: Бог, сатана и човек, но това не означава, че става дума само за три отделни личности, а за огромното войнство, което стои зад всеки от тях. Зад Бога стоят безчетните войнства от ангели на светлината, които са толкова много на брой, че всеки отделен човек и всеки народ си има свой ангел-пазител; зад сатаната стои ужасяващата напаст от зли духове, които са така многобройни, че в измъчването на отделен човек се включва по цял легион от тях, както ни показва описаното в страната Гадаринска; зад самия човек вече стоят милиарди човешки души след слизането на Христос в преизподнята и след Неговото Възкресение, които със своето застъпничество и с любовта си ни помагат от отвъдния свят, от Тържествуващата Църква – помагат на нас, милионите верни на Христа, които продължават да се борят срещу силите на сатаната, за да достигнат Христа и своето спасение. Защото нашата главна битка в света е не срещу сили от плът и физически врагове, което би приличало повече на една обикновена битка от животинския свят, не на битка човешка; нашата битка е такава, каквато ни я описва [св. апостол и пророк Павел](#): *"против началствата, против властите, против светоуправниците на тъмнината от тоя век"* ([Еф. 6:12](#)), т.е. против злите сили на сатаната.

Но ние християните сме и винаги ще бъдем победители над тези сатанински сили чрез Иисус Христос, нашия Спасител. И защо чрез Него? Защото Любовта е най-великата от всички сили, било то видими или невидими. И само и единствено от любов към човеците Христос дойде на земята, слезе дори още по-надолу - в пъкленото леговище на сатаната и неговите сили, за да ги порази, за да освободи и спаси нас, човеците. Ето защо в края на Своята победна мисия Той с право е заявил: *"...даде Ми се всяка власт на небето и на земята"* ([Мат. 28:18](#)). Когато казва "всяка власт", Той действително говори за абсолютна власт в буквалния смисъл на тази дума: на първо място – власт над сатаната и неговите зли сили, след това власт над грешниците, греха и смъртта. Но първо и преди всичко стои властта над сатаната, който е причинител на греха и смъртта. *"Затова се и яви Син*

Божий, за да разруши делата на дявола" (1Иоан.3:8). Ето защо ние сме щастливи във вярата, че нашият Господ Иисус Христос е Всепобеждаващият Господ. И във всяка литургия ние показваме това наше убеждение, като разчупваме свещения хляб за Светото Причастие с думите: ИСХС – НИКА (Иисус Христос побеждава).

Както и да четем Светото Евангелие, никъде в словата Христови няма да открием дори намек за някакви естествени или физически причини в хода на творението. Ярка като слънцето е истината в Христовото откровение и учение, че на този свят съществуват само три причинни фактора: Бог, Човек и Сатана. Послушанието към небесния Му Отец е било главното послушание на Христос; изцеляването на тялото и душата на човека е било решаващо дело на Неговата любов; Неговият основен спор с фарисеите е бил по повод силата Му да прогонва злите духове от човека и да опрощава грехове. Що се отнася до естеството и до така наречения естествен ред и закони, ние виждаме, че Той е показвал несравнима по своя характер абсолютна сила и власт. Христос енергично внушавал на последователите Си, че *"не сте от света"*, но, добавял Той: *"Аз ви избрах от света"* (Иоан. 15:19). А щом християните не са от този свят, тогава те определено не са в състояние да приемат теорията на човечите от този свят за безличностните, лишени от разсъдък, случайни причини за развитието на нещата и събитията.

Не само в Евангелието, но и в нашите богослужбни книги се говори за същите три причинни фактора с личностен характер. Пак за тях се споменава и в Житията на Светците. Именно тези фактори и понятието за тях изпълва убеждението и съзнанието на изпълващите целия свят православни християни.

Ето защо всеки, който твърди, че съществуват безличностни причини за нещата, събитията и промените в този свят, полага ограничения върху могъществото на Бога, не взема под внимание силите на мрака и принизява ролята и значението на човека. Свещеното Писание не допуска, нито пък някъде някога споменава за безличностни или случайни до нелепост причини за каквото и да било в света. Библията съвсем ясно и недвусмислено ни учи, че причините за всички неща, факти, събития и промени произтичат от по-висши личностни същества и личностни форми на разума. И ние оставаме верни на това учение на Светата Библия. То ни помага да не отстъпваме пред светските или научни теории за безличностната, лишена от разсъдък, лишена от цел, случайна причинност на нещата в света. Когато казвам "ние", нямам предвид само великите Отци на Църквата, нито само големите доктори по богословие, нито само ерудираните преподаватели по религия, но също и многобройните православни труженици по целия свят. Нашите православни християни не казват: вълк причини смъртта на нечия овца, или падащ камък причини нараняването на някакво момче; или торнадо причини разрушаването на нечия къща; или доброто време беше причина за изобилната жътва. Нашите люде се вглеждат отвъд повърхността на физическия свят, за да вникнат в духовната сфера на нещата и там да потърсят истинските причини за всичко, което се случва. Те винаги търсят личностна причина или причини. И при все, че всичко това да е в пълно съответствие с учението на Библията, някои външни наблюдатели ни наричат мистици, а нашата Вяра – мистика или суеверие. В действителност нашата мистичност не представлява нищо друго, освен по-задълбочено вникване в духовните реалности, или във формите на разума, които представляват личностни причинители на всичко съществуващо и всичко случващо се, които ползват естествените неща и сили единствено като свои оръдия, средства, начини, символи и знаци.

Всичко това ни води към следния извод: на първо място, християнството е не толкова религия на принципи, правила и предписания, а преди всичко – на личностни форми на приобщаване, сред които на първо място стои приобщаването на сърцето към Личността на нашия Господ Иисус Христос, а чрез Него – към всички други членове на Неговата Църква, било то живи, или покойни души.

И второ, няма място за съмнение, че нашето православно учение за личностната каузалност, присъстваща във всички аспекти на творението и в световната история като цяло, е с напълно библейски характер. Тя е била безусловно възприета и обяснена от Отците на Църквата и има своето ясно присъствие в съзнанието на православните християни.

Многоизмерни са добрите плодове, които черпим от убеждението за подобен род персонализъм в учението за каузалността. То подпомага умовете ни да вникват отвъд видимите събития, в сферата на невидимите форми на разума, причиняващи и контролиращи целия драматизъм на света. То по несравним начин изостря силата на мисълта ни, собствените ни възприятия. Чрез него ние живеем с неизменното съзнание за присъствието на нашия Поддръжник, Христос Спасителя, към Когото отправяме молитвите си, но и със съзнание за активността на нашия лукав враг, сатаната, с когото трябва да се борим и от когото трябва да се пазим. Всичко това с огромна сила ни помага да обучаваме и формираме силни личности, или индивидуални характери. Зарежда ни също така с дух на блажен героизъм в страданието, в себепожертвованието и в приемането на неизказани мъченически подвизи заради Христа, както това доказва цялата история на нашата Църква.

Всички тези привилегии са чужди на последователите на учението за безличностната причинност; чужда им е и най-голямата от всички награди: познанието на истината.

Св. Николай Велимирович

Превод Анжела Петрова

© [Омофор](#)